

salvi et incolumes esse nequeunt, sed misere pereunt, ecquidnam, obsecro, omnium iustissimum, immo iustitiam ipsam condemnare non metuis? Sed de textu vulg. iam bene Pin. notavit: « si unius tantum literulae mutatione pro sanari active legeremus sanare, mirifice vulgatus consentiret cum hebr. ». Et fortasse sanare est lectio genuina; eam comprehendimus apud Phil.: « manifestum est, inquit, quia is qui iuste et recte iudicare non diligit. Neque sanare a vitiis animae, neque corrigeremus quemquam potest », eam neque sanare a vitiis animae, neque corrigeremus quemquam potest », eam verbum hebr. שָׁנָא וְסִדְתָּא suppeditat, quod etiam ligare, vulnera fovere, circumligare (cf. Is. 30, 26; Ez. 30, 21; 34; 4. Os. 6, 4 et supra 5, 18) significat. Sed cum iam Chald. et Syrus h. l. habeant custodietur? non pars est, forte S. Hier. eos secutus sanari scripsit, sententiam non ad Deum referens.

Iam hebr. plerique ita vertunt: *nun osor iudicii dominabitur* (cf. Mar. Male. Calm. Cod. Ros. Del. Hirz. Zsch. P. Le Hir. Renan?) i. e. fieri non potest, ut osor iustitiae mundum universum imperio contineat; arguit ex conceptu summi dominatoris, ut supra. Mundi dominium necessarii ordinem, debitam proportionem, prouide inus et iustitiam supponit, illa scil. vincula, quibus suis quaque limitibus, officiis continentur; aliquoquin omnia tamquam chaos immane susque deinceps tererentur. Argumentum sane aptum in se et praecclare factum ad contextum. Et insuper verbo שָׁנָא ligare haec dominandi, imperio coercendi vis inesse videtur; ita LXX ad Is. 3, 7 vertunt שָׁנָא יְהוָה; eadem metaphora cernitur in 722 I Sam. 9, 17 estque significatio transitus sat facilis et obvius. Praeterea quod aliis, iisque paucis, praefaciat, coniungere scil. שָׁנָא קָרַב = *nun iram coercet*, phrasis est plane inusitata, et versiones omnes שָׁנָא coniunctionem explicarunt, neque verborum collatio aliam interpretationem patitur. Accedit, quod me sensus quidem sit ad rem: si Deus esset osor iustitiae, iram suam nullatenus referaret, sed te iam peremisset. Sed haec quorsum tandem? Neque hic sensus congruit: potest irae indulgere, neque tamen indulget; quomodo ergo eum iniustum dicis (Hitz.)? Nam Iobus potest respondere, Deum satis superque iras in ipsum indulgere.

Dein Eliu advertit: *nun iustum potentem condemnabis* (hebr.)? i. e. num homuncionem ullo pacto deceit ita litigare et expostulare cum divina maiestate? Hoc ulterius prosequitur Eliu in textu hebr. v. 18 *an dicere (licet) regi : impie! facinoro! principibus* (cf. Mar. Male. Cord. Cod. Calm. W. Hitz. Del. P.)? i. e. an aequum est et conveniens ita arroganter homines nobiles alloqui? Et Iobus Deum tam audacter interpellare ausus est. Quanta proin rei indignitas? Apta sane monitio et ad Iobi correptionem accommodata, qui gloriatione sua reverentiae Deo debitae nonnunquam defuit. Eundem sen-

1. LXX literis transpositis forte verbum שָׁנָא legerunt; habent enim codices aliqui et δέ οὐδὲ στριῶν παρόντες... Ceterum Ol. memini, τὸν; λοτοῦ; interpretari: ἀπεξ ὁ παρόντες ἐπέδισκοι εἰ; λοτοῦ; ita Sym. in hexap. fragm.

sum proponunt LXX et vet. lat. « impius est, qui dicit regi: inique agis; impissime (?) ἀτέποτατοι, alii — e) principibus »; similiter Chald. Alii tamen infinitivum hebr. in participium commutantes (Hirz. Zsch., Le Hir) cum S. Hier. sententiam ad Dei potentiam describendam referunt v. 18 « qui dicit regi: apostata, qui vocat duces impios »; — i. e. Deus iustus est et sine ulla personarum acceptione principes arguit, tyran nos compescit, potentissimos quoque impietatis accusat. Et hanc Dei iustitiam ulterius delineat v. 19 « qui non accipit personas principum, nec cognorit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem; opus enim manuum eius sunt universi »; — i. e. non pluris habet opulentos et nobiles quam tenues — nec anteponit divitem ante pauperem (hebr.) — et ratio est eadem ac v. 13, quia est unus omnium Creator ac Deus (cf. Rom. 10, 12).

Hoc Dei iudicium, quo potentes subito percilluntur, exemplo illustrat, v. 20 « subito morientur, et in media nocte turbabuntur populi et pertransibunt, et auferent violentum absque manu »; — i. e. praecipi- tati fato illos interficit; media nocte, i. e. inopinato, cum in summa pace ac securitate versari videantur, populi in Deum rebelles conci- tiuntur et in captivitatem abducuntur; non manu i. e. non hominum opera, sed invisibili Dei iussu, vel morbo vel peste vel ministerio an- geli exterminatoris abripitur potens tyrannus (cf. Pin. Cod. Calm.). Apte Pin.: « forte nunc allusio est ad aegyptiacam illam noctem, cum turbatus est populus, interfecti primogeniti et ablati sunt violenti absque manu » i. e. Dei nutu et potentia (cf. W.).

Fungitur autem Deus fungique potest iustitia, non solum quia a nullius timore vel utilitate pendet (v. 18? 19, 20), sed quia omnia novit et diligenter considerat. In homine enim timor, utilitas, ignoratio saepe iustitiam obvolvit; non ita apud Deum; v. 21 « oculi enim eius super vias hominum et omnes gressus eorum considerat »; — omnia et singula perspiciat: via est quasi tota animi, sensuum operumque habitudo; gressus singula quaque ac minutissima ex illis. Idem effi- cacious per negationem urget v. 22 « non sunt tenebrae et non est umbra mortis, ut abscondant ibi qui operantur iniquitatem »; — ne den- sissimae quidem tenebrae aliquem occulere possunt; nemo potest eius oculis nebulam offundere; cf. Ps. 138, 42. Eccli. 23, 28.

Neque in hominis potestate est tali se iudicio subtrahere. Iustitia humana enim multos qui puniendi sunt, non attingit; sed Deum iudi- cem nemo effugiet. Id primo generatim enuntiat (v. 23), dein exem- plis elucidat (v. 24 seq.); v. 23 « neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium »; — non in hominis arbitrio est possum, ut veniat vel non veniat ad Dei iudicium; neque hoc sensu poterit latere, vel se abscondere.

Eundem sensum exprimit textus hebr. *non super hominem amplius adverit* (animum i. e. non opus est, ut curam ei admoveat, ut diligentia utatur), *ut veniat ad Deum in iudicium*. Hic sensus planus est et ad disceptationis seriem aptus et simplex (cf. Pin. Hitz.). Artificiosius sane alii: non est, cur homo speret Dei iudicium secunda vice iri retractatum; quod semel iudicavit, nullo regressi vel appellatione mutari potest (cf. S. Thom. Cord. Tir. Mar. Malv. Calm.), cum Deus iam omnia sciat neque homo novas rationes afferre possit (cf. W.). Alii ad Dei cognitionem referunt: non opus est, ut Deus diu hominem observet, ut habeat, cur eum ad iudicium adducat (Hirz. Del. Renan); sed prior pars post v. 22 friget; altera non habet in antecedentibus rationem sufficientem.

Dei iudicium nemo effugiet; id illustrat v. 24 « *conteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis* »; — hebr. *conterit potentes sine investigatione*¹, qua scil. non opus habet, et in sedem et locum illorum alios exaltat; cf. *depositū potentes de sede et exaltavit humiles*. Et Deum iuste in eos animadvertere declarat v. 23 « *norit enim opera eorum et idecirco inducit noctem et conterentur* »; — i. e. noctem adversitatis inducit luce prosperitatis extincta².

Tale iudicium in potentes exercitum accusatiū describit: v. 26 « *quasi impios percussit eos in loco videntium* »; — i. e. ita ut omnes punitione videant, aperte, publice. Idque optime quia insolenta publica peccarunt, v. 27 « *qui quasi de industria recesserunt ab eo, et omnes vias eius intelligere noluerunt* », v. 28 *u perenire facerent ad eum clamorem egeni et audiret vocem pauperum* »; — a Deo desciverunt, vias Dei, quas homines ingredi vult, i. e. mandata Dei spreverunt, nihil curarunt, et ita fecerunt (consecutione necessaria), ut oppressorum clamor Dei vindictam exposceret. Ita Eliu probat, Deum sine personarum acceptione potentes iudicio prosequi et Dei iustitiam hominibus esse beneficam³.

Deus porro iustus esse debet, quia eius sententiam nemo impide, mutare, infringere potest. Alia proin affert ratio, qua divina iustitia probetur. Nam si supremus ille moderator, cuius actio a nullo averti vel inflecti potest, non esset iustus, omnia ruerent; arguit igitur

1. Hebr. קָרְבָּן (non perquisitio) tamen a LXX, Chald. Syr. S. Hier. « non numerus, non finis, nulli » explicatur, quamvis nativa voce significatio optime h. l. adhibeatur.
2. Textus vulg. optimè consistit; hebr. *ideo novil opera eorum et exerit nocte et conterentur*; יְמִילֵת debet, ut sensus sanus adsit, de consecutione logica explicari — igitur novil.. nam valde dubium est, an *propterea quod* veri licet. B. particulum logicæ adversari consit; quare *ken* substituit.

3. In hebr. *nam propterea ab eo recesserunt... ut...* nulla est ratio alter explicandi; Eliu scil. vult *noxium illum effere*, qui vere adiit inter peccatum et divinae iustitiae provocacionem; qui peccat, hanc vult; unde יְמִילֵת in sua nativa significacione relinquendum est.

iterum ex conceptu ordinis universalis et stabilitatis rerum; v. 29 « *ipso enim concedente pacem quis est qui condemnat? ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum, et super gentes et super omnes homines?* » — Dei sententia sive de populis sive de singulis hominibus irrita reddi non potest, sive sit in bonum (sententia absolutiois, pacis, amicitiae) sive in malum (sententia irae, vindictæ = aversionis vultus); sed talis sententia, quae nulli mutationi sit obnoxia, est et esse debet vera, iusta.

Textus vulg. adiungit, cur quandoque a populo vultum suum abscondat Deus et calamitatem immittat: v. 30 « *qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi* »; — bene Pau.: « quod maxime, inquit, a providentia et iustitia alienum videbatur, ut rerum potiretur et ins administraret, qui ins ipsum everteret et leges pessimadet, hoc vel imprimis est supremæ iustitiae opus, populi peccata punientis durissimo dominatu et miserrima servitute ».

Sensus non spennendus; S. Hier. hebr. קָרְבָּן vel קָרְבָּן legit et interpretatus est participium hiphil et יְמִילֵת in altero membro propter verit; neque aliter LXX (Theod.) οὐαὶ τοῖς ἀπορεῖσθαι ποιοῦσιν ἀπὸ δυσχελίᾳ λαοῖς et v. lat. « qui regnare facit hominem hypocritam propter perversitatem populi »; hisce etiam Chald. et Syrus consentiunt; quare lectio vulg. et praeclarō sensu et veterum testimonio maxime commendatur. Eliu ita respondet ad Iobi querelas 9, 24; 12, 6. Huc quoque refrendae communiones apud Is. 3, 4; Ier. 15, 4; Os. 13, 11. קָרְבָּן loquens, tendit; dein sensu translato id quod est alieni pernicieti, scandalo, offendiculo. Chald. verit « propter offendicula in populo » et sim. S. Hier.

Textum hebr. ex punctatione masor. communiter explicant: *ne regnat* (קָרְבָּן) homo impius, ne sint laquei populi (cf. Malc. IV. W. Hirz. Del. Zsch. P. Le Hir. Renan) i. e. Deus efficit quietem, oppresores deiicit, ab iisque faciem abscondit, ne impii dominentur, ne populus nisi pernicieti⁴. Aliastamen placet ab offendiculis referre ad v. 29 *vultum abscondere* (Hitz.). Alii denuo יְמִילֵת etiam in priore membro ut particularum causalem concipiunt: *eo quo regnat* (cf. Mar. Cod.), ita ut causa irae divinae (v. 29) assignetur; at usus frequenter fert יְמִילֵת ante infinit. significare remotionem, negationem (cf. Gen. 31, 29; 27, 1. Num. 32, 7. Is. 49, 13; 34, 9). In priore acceptione *beneficia* Dei iustitia et salutaris depingitur, ita ut v. 30 corraspondeat v. 28.

In hac de Dei iustitia disputatione Eliu prae aliis interlocutoribus excellit: 1° eam probat ex solidis et vere speculativis rationibus: ex creatione, gubernatione, conservatione rerum, ex Dei independentia et summa potentia cf. v. 13-15. 19. seq. 29. — 2° eius effectus salutares et beneficos assignat; Deum scil. ita administrare iustitiam, ut etiam hominum saluti consulat, non (prout illi volunt) ut solius meriti vel

4. Ita etiam B. qui scribit *minni k'jot*, infinitivum, qui molestissime omittatur, textui inserens.

demeriti rationem habeat (cf. v. 28 et v. 30 in hebr.). Proinde Eliu sermone ipsa iustitiae notio magis declaratur et illustratur; quare etsi Iobus illam non negaverit, tamen haec disceptatio nullo pacto a libri consilio exsultat, immo plane est necessaria, quia Iobus magis Dei potentiam extulit (cf. 9, 4; 19, 33; 12, 14; 13, 25; 16, 9; 19, 41) et saepius audacter professus sit, si ad normam iustitiae communis lis eius institueretur, se victorem fore, nec tamen a Deo sibi causam adiudicari (cf. 16, 21; 19, 6, 7; 23, 7; 27, 2). Unde Iobus quoque opportunitatem huius sermonis subministravit, sane meritus qui taliter admonitione corripereatur.

c) Iobum audacius esse locutum 34, 31-37.

Admonet Eliu, ut Iobus, si quid displiceat, rem corrigit. Ita textus vulg. v. 31 « Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo »; — ad Deum certe idem est atque coram Deo, apud Deum (cf. de hoc usu Prov. 30, 10. Sap. 8, 10); forte etiam de Deo, vel ad Dei rem¹ locutus sum; neque hoc enim plane alienum est ab usu latino. Quare loquendi spatium concedat, addit; non suam rem agit, sed Dei causam; unde solam veritatem expedit; v. 32 « si erravi, tu doce me; si iniuriam locutus sum, ultra non addam »; — ostendens scil. se correctione paratum, si contra veritatem iustitiae in particulari iudicio defecerit (S. Thom.). Etiam hoc S. Greg. vtilio verbi loquenti: « in locutionibus suis hoc arrogantes viri habere inter alia proprium solent, quod ab auditoribus suis, ne quid fortasse inordinatum dixerint, tunc requirunt, cum se laudabiliter aliquid dixisse cognoscant » etc. Id approbat Pia. Cord. Sed quare demum Eliu superbiae putidae et vanissimae gloriae captationis, quam adeo ridiculo modo expiscaretur, accusant?

Valde obscurus est v. sequens v. 33 « numquid a te Deus expedit eam, quia displicuit tibi? tu enim coepisti loqui, et non ego, quid si quid nosti melius, loquere »! — eam non potest referri nisi ad iniuriam v. 32, alioquin mera figura essent proponenda. Ibi autem de iniuriae in loquendo est sermo; unde ita explico (cf. Tir. Cord.): numquid Deus feret a te insolentiam tuam et arrogantium in loquendo, propterea quia sors tua tibi displicuit? num ideo, quia habes animum exulceratum, Deus talen loquendi audaciā a te expectat? Talia scil. tu protulisti; non ego tibi falso imputo. Si te excusare poteris, loquere! Igitur Eliu expostulationes Iobi exagitabat: ego tacbo, si

1. Uti S. Thom. « ea quae ad Dei honorem spectant ».

quid male me dixisse probaveris (v. 32); num tu e contra censes, Deum quasi velle, ut tu iram tuam et exandescientiam proferas?

Variae sunt aliorum expositiones, inter quas mentione hanc indigna est haec: an Deus a te consilium expedet in posterum, ad te referet, si quando poena exigere voluerit (*Vax.*); vel: num censes Deum te consulere debere, quid agat, ne tibi dispiceat (cf. *Loch.*).

Textus vulg. facile ex hebr. derivari potest; legit enim et coniunxit S. Hier. v. 31: « quia ad Deum sermonem levavi, non ligabo » (supplevit *te*, i. e. non prohibebo)¹; v. 32 ad literam: *praeter quod video, tu doce me* i. e. praeter ea quae video, tu doce me (cf. *Cod. Pia.*), unde facile fluit: si erravi, tu doce me; hebr. *si iniuriam feci de locutione* interpretatus est et v. 33 a supplevit *Deus*. At cum in hebr. scriptum sit v. 31 **תְּאַפֵּל** i. e. *he interrogativum an dixit;* sensus aliud exsurgit: *nam dixitne ad Deum: portavi, non abicio: quae non video, tu doce me; si iniuriam feci, non addam?* ratio scil. redditur, cur Deus abscondit faciem ab impiis, quia non dixerunt ad Deum: ingum tuum porto, nec abiciam (cf. Lament. 3, 27. Is. 10, 27 pro tali usu verborum hebr. — *W. Hirz. Hitz.*) Alii ita: portavi poenas, non amplius perdite agam (cf. *Cod. Ros. Le Hir.*); vel: porto peccatum ita ut non male egerim (? *Zsch.*); vel: extuli caput (*superbe egī*), non male agam (*Del. P.*). Impii scil. iniuriam agnoscere remunerunt; Deo obedientiam praestare eique dociles esse noluerunt; ideo ab ultore Deo percussi sunt. Sententia de se utique est vera; sed tamē dubito, num h. l. apostolus ab Eliu proferatur, quippe qui Iobum talen impium non censeat. Aptior est sensus hic et ad Iobi sortem accommodatus: Deus utique etiam a lobo abscondit faciem neque id mirum: nam cur (ita in genere loquitur, sed lobum respicit) non dicitur ad Deum: extuli caput; at iam non perverse id agam; tu doce me, quae ego non video... i. e. Eliu Iobum docet, qua animi submissione et quo affectu ad Deum debeat configere: debet scil. agnoscere arrogantiā eamque retractare; *humiliter* dubii solutionem a Deo efflagitare; *humiliter* se manui Dei subdere neque adeo de sua gloriari innocentia, sed vere animi contritione suspirare: *si iniuriam feci, non addam.*

Porro Iobi cum Deo expostulationem reprehendit et exagitat; v. 33 in hebr. *an ex te* (ex tua sententia) *rependet illud?* i. e. num debet Deus hominibus sorties distribuire te antea consulto et tua sententia expedita? *quia respuisti* i. e. divinam gubernationem vituperasti; *quia tu eligis et non ego?* i. e. num debet Deus propterea aliter res ordinare, quia *tibi* ita placet? sed cur non *ego*, cur non quivis alius idem postule? vide, quam absconum sit, Dei gubernandi modum ad unius hominis beneplacitum restringere vel revocare (cf. *Cod. W. Zsch.*); *et quae sis, loquere* i. e. si immerito te reprehendero, repone et ostende! Alii: quia tu respuisti, debes nunc *tu* aliam gubernandi rationem proponere, non *ego*; *tu* debes normas eligere et prescribere, quomodo mundus gubernandus sit, quia divinis non acquie-

1. Ut etiam Sym. δις πρὸς Θεὸν φέσαντες ἀνθίσασθεν, σὺν ἡτο ἀκαθάπτως εἰς διεσάρχον μη
cf. Ol.

scis; ego acquiesco; quare meum non est novas rationes excogitare (cf. Hirz. Det. Hitz.). Sed minime placet. Nam illud « non ego » in tali ironia frigide adderetur; neque haec ironia Iobum feriret, cum responsio eius prorsus sit facilis: nihil aliud volui quam ne Deus innocentem affligat; haec itaque sit gubernandi ratio; habes, quod a me postulas.

Postquam Iobum reprendit et demum ex absurdis demonstravit, Deum esse iustum, suum de Iobo vituperium confirmat testimonio sapientum, quos omnes idem sentire debere asserit de modo loquendi Iobi; v. 34 « *viri intelligentiae loquantur mihi et vir sapiens audiat me*; v. 35 *Iob autem stulte locutus est et verba illius non sonant disciplinam*; — in hebr. *viri intelligentiae (cordis) dicent mihi et vir sapiens, qui me audit: Iob non in scientia loquitur et verba eius non in prudentia*; est ad emphasin, quod sapientes inducit loquentes et Iobi verba condemnantes.

Quod si Iobus in arroganti illa animi habitudine adhuc versetur, exoptat, ut acrioribus etiam poenis exruciatur, donec animus durus mollescat ad humilitatem; v. 36 « *Pater mi! probetur Iob usque ad finem; ne desinas ab homine iniurias!* » — Deum obsecrat, ut caedat Iobum usque in finem vitae, si in culpa superbac expostulationis persistat (cf. v. 31 hebr.). Si versio esset genuina, hic unicus esset locus, quo in V. T. Deus simpliciter *Pater meus* ab uno appellaretur; vocatur quidem *Pater noster* Is. 63, 16; 64, 8; sed nihilominus haec tam repentina et familiaris compellatio¹ habet hoc loco nescio quid offensionis, idque ex eo confirmatur, quod versiones antiquae (excepto S. Hier.) hebr. נָמַן prorsus alia ratione vertant, non obvia illa *pater mi.*

LXX ω̄ μὴν δὲ, δὲλλας γέττας, vel. lat. « immo vero disce »; Chald. « cupio ego »; Syrus « vere ». LXX et Syrus igitur נָמַן legerunt, quare verisimilissimum est, inde נָמַן esse scriptiōnēm corruptam². Alii explicant vel ut sit idem ac נָמַן, interiectio doloris Prog. 23, 29, vel *desiderium meum* (scil. a verbo נְאֹנֶן fingunt substantivum — cf. W.) vel ex radice arabica (cf. Det.) *utinam, queso*. In altero membro Hier. legit נָמַן³; habetur in hebr. נָמַן: *proper responses* (quas protulit) sicut *viri inquieti*, et ita clare enuntiat, Iobum non in vita anteacta, sed andacionibus sermonibus peccasse. Chald. textui masor. suffragium fert, dum LXX et Syrus negationem exprimit; illi et vel. lat. « noli iam responderem, sicut stulti »; sic « nec computatus est Iob »; sed textus masor. (*probetur Iobus proper responses*, quas pro-

1. 32, 22; 36, 3 Deum vocat *Factorem suum*.

2. ετ̄ δὲ quandoque in scriptiōne inter se permulari, exemplis ostendit Laur. Reiske (Beiträge VII p. 69) et Hitz. ad h. 1.

3. Et נָמַן ut fut. 2. p. explicavit; sed post נָמַן debet esse substantivum; inde punctatio נָמַן שׁבֵּת.

tulit in modum impiorum) propter sensum adeo commodum, qui Eliu mentem in reprehendendo Iob tam praecitare illustrat, omnino preferendus est.

Cur Iobus sit poenis coercendus, porro declarat v. 37 « *quia addit super peccata sua blasphemiam, inter nos interim constringatur, et tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum* »; — i. e. nostrum omnium calculo et iudicio interim reprehendatur et puniatur, quia ultra peccatum (cf. 32, 42) adhuc delictum commisit, illa scil. quae Eliu nunc vituperat (cf. 34, 5-9), audacius in Deum locutus. A nobis vero convictus, si libet, per me licet, provocet ad divinum tribunal; hoc non sine ironia additur.

In hebr. ¹ *quia addit super peccatum suum delictum; inter nos compludit (audacius et insolentius loquitur) et multiplicat verba sua in Deum* (cf. Mar. Malo. Le Hir); potestetiam coniungi, uti iam LXX praeferunt: *quia addit super peccatum suum; rebellionem inter nos crepat* (cf. Hitz.); ita scil. Iobi expostulationes et audaciores querelas vocat. Aliqui propter peccata textus vulg. Eliu accusant, quod, sicut alii, enormiter aberraverit et lobum scleribus oneraverit. Sed frustra. In hebr. adest *peccatum*; dein 32, 3 ipse s. auctor declaravit, qua mente sit Eliu; ergo de nullo alio peccato erit cogitandum, quam de illo, quod 33, 42 indicatur.

TERTII SERMO AB ELIU HABITUS. CAP. 35.

Arg. — Eliu regressus ad 34, 9 probat hominem, si virtuti velsceleri operam det, non Deo, quippe qui sublimior sit, verum sibi ipsi aut commodum afferre ant damnum (34, 1-8). Quodsi aliqui in afflictionibus clamantes opem non inveniunt, causa reponenda est in iis ipsis, quippe qui cum submissione et fiducia ad Deum non recurvant, sed cum ex altercentur (35, 9-16).

Sermone altero (cap. 34) Eliu respondit ad Iobi verba 34, 3. 6 proposita et ostendit, Iobum in ipsa sua afflictione non se ab omni virtuero immunem servasse; quare illa Iobi effata salis refutata sunt. Nunc progreditur ad tertium, quod 34, 9 proposuerat discutiendum, homini scil. prodesse vel obesse, quidquid fecerit. Aptu monito, si quidem Eliu ea removere studet, quae in Iobi sermonibus offensioni esse possent. Iobus enim saepius assererat, a Deo bonos affigli, parci malis, neque raro utrosque caderem sorte obvolvi. Pronum igitur erae concludere: perinde esse, utrum quis iustus sit vel improbus, eum aequo vel prosperis rebus uti vel adversis. Et ad haec respondet in parte priore. In altera utilem suggerit doctrinam, quomodo demum

1. Hier. legit נָמַן (cf. v. 26) et נָמַן.

afflictiones sint subeundae; non esse indulgendum clamoribus et euilationibus, non esse fiduciam, spem, animi submissionem abiiciendam, non esse querelas fundendas de divina providentia; quae si quis admiserit, quid mirum, si Deus illi opem non ferat? Etiam haec quam maxime ad rem dicuntur. Hisce enim Iobus admonetur, quænam in ipso desiderentur et cur Deus postulationibus eius nondum acqueverit. Hisce apte *praeparatur* Iobus ad animi demissionem illam, qua denum dignus fit, cui Deus apparens causam adiudicet. Unde eluet, quam apte etiam hic sermo Eliu h. l. texatur, eumque nexus arctissimo ad antecedentem colligari eiusque argumentum idonea ratione promovere atque prosequi.

a) Hominem sibi ipsi, non Deo, prodesse vel obesse 35, 1-8.

Iobo nihil respondente (cf. 34, 33) Eliu denuo exordit; v. 1 « *Igitur Eliu haec rursus locutus est* : v. 2 *numquid aqua libi videtur tua cogitatio, ut diceres: iustitia sum Deo?* » — hebr. *num hoc arbitraris iudicium* (i. e. rectum, causam aequam et iustum)? *dicis: iustitia mea* (est) *præ Deo;* cf. 16, 18 *haec passus sum absque iniquitate manus meae* et 19, 6 *non aequo iudicio me afficit* et 23, 11, 12, 27, 2; 31, 37 etc., unde primum erat concludere: innocentiam afficti quasi dedecus quoddam inferi iustitiae afflignant. Bene S. Thom. ad vulg. verba *iustior sum Deo* notat: « *hoc quidem nunquam Iob dixerat, sed Eliu ei imponit, quod verba quae protulit ex hac cogitatione provenienter.* » Iam ipse accusationem generalem qua mente proferat et in quibus fundetur, declarat v. 3 in hebr. *quia dicis, quid prosi tibi; quid plus mihi utilitas offert, quam peccatum meum?* primo indirecte ponit quaestionem: *quid prosi tibi iustitia; dein directe: quid plus mihi commodi affert innocentia, iustitia, quam peccatum?* aequo enim et bonos et malos affligi dixerat (9, 22) et sim. Ad eundem sensum exigenda sunt verbacula¹ v. 3 « *dicisti enim: non tibi placet, quod rectum est; vel quid tibi proderit, si ego peccavero?* » — i. e. « *neque ad te, o Deus, pertinet quod rectum faciam neque quod peccem; utrumque parum attendis, quod nihil emolumenti nihilque detrimenti ad te ex utraque re veniat* » (Cord. Pin.). Verba quidem talia ad amussum Iobus non protulit, verum suis querelis nimium talia insinuasse videri poterat; unde recte reprobat ea Eliu. Durius, ut assolet, S. Greg. in Eliu invehitur: « *si tota libri series attenditur, nihil horum beatus*

1. De יְהָוָה cf. 34, 9; et videatur legisse יְהָוָה pro 'ח = quid proficies ex peccato meo; reliqua explicationis gratia addita sunt.

Iob dixisse monstratur. Sed arrogantes viri, sicut et superius diximus, habere hoc proprium solent, ut dum in nimia invectione prodeunt, etiam invehendo mentiantur; et cum non possunt reprehendere iuste quae sunt, reprehendunt mentiendo quae non sunt».

Talia iam refutanda Eliu suscipit; v. 4 « *itaque ego respondebo sermonibus tuis et amicis tuis tecum* »; — « *qui scil. talia dicentem convincere non potuerunt* » (S. Thom.), sed ea silentio praeterierunt. Et respondet: utique Deo nihil noces, nihil prodes: nimis enim sublimis est; verum *tua res agitur.* Unde v. 3 « *suscipe coelum et intuere et contemplare aetherum, quod altior te sit* »; — est argumentum a minore: si coelum nos et nubes nostris actionibus neque novo splendore donare, neque eo quem habent privare possumus, quanto minus Deo vel aliquid tribuumus² vel detrahemus (S. Thom. Pin. Vav.)? Urget Eliu, Deum non propriae utilitatis causa virtutem exigere ab homine, neque ob suum detrimentum vel inconveniendum sclera persequi; v. 6 « *si peccaveris, quid ei nocebis? et si multiplicatae fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eum?* » v. 7 *porro si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipieret?* » — cf. Ps. 13, 2 *Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non eges*³ et praedclare t Par. 29, 14. Deus enim seipso infinite est beatus, neque esset Deus, si creaturarum obscurio vel tantillum ipsi accederet, vel illarum rebellione tantillum felicitatis ei recederet. Verum ad iustitiae notionem comprehendam prorsus requiritur, ut opera bona et mala suum quaque consequant effectum, ut aliquid scil. officiant; quod cum in Deum cadere nullo modo possit, in ipsum hominem recidat oportet. Unde v. 8. « *homini, qui similis tu es, nocebit iniquitas tua, et filium hominis adiecerit iustitia tua* »; — i. e. sua ciuique aut obsunt aut prosunt. Emphasis secunda uititur persona Eliu, non quasi alteri homini nostra obesse vel prodesse dicere vellet, uti perperam aliqui verba distorquent (Cord. Men.). Homo enim, insinuare vult, damni felicitasque est capax maioris; unde in eum effectus operis recidet, non in Deum. Quare hominis naturam nervose effert. Simul consolatio Iobo promittitur, si innocens sustinet; nam iustitia non potest praemio carere: *filio hominis iustitia tua* (hebr.).

b) Cur multi non audiantur 35, 9-16.

Sed tali doctrinae Iobus iam opposuit (24, 12): cur Deus vim illatam

1. Absolum prorsus, quod hic aliqui in contemptu Eliu configunt: tali argumento insignem prodi Eliu ignorantiam; concludi scil. ab eo Deum in caelo, ita ut neque terram neque universum compleat, neque cum hominibus sit (cf. Phil. exp. in. Sanct. Cord.).

2. Utile habent LXX et versio vulg.; aliter in hebr.

saepe non ulciscatur. Respondet Eliu v. 9 « Propter multitudinem calumniatorum clamabunt et ciulabunt propter cimbrachii tyrannorum; v. 10 et non dixit: ubi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte » ; — i. e. non omnibus oppressis Deus auxilium fert, quia, dum vociferantur et de violentia oppressorum acerbe conqueruntur, tamen ad Deum creatorem sum, qui illorum curam gerit, non confugunt; non ab eo, qui noctem miseriae in laetitiam et cantica gaudii mutat, opem efflagitant (cf. S. Greg. Est. Mar. Men. W.). In vulg. calumniator etc. saepe idem est atque oppressor — opprimere πειρεται saepe calumniari veritur in vulg. — v. 10 et non dixit scil. quivis eorum ; vel, uti saepius, 3 pers. mas, adhibetur pro dictione generali dicitur (manus sagr.). In hebr. prae multitudine oppressionum edunt clamores. Bene Cord. : « quorum hominum absurdissimum esse consilium duobus argumentis breviter ostendit: quoniam a quo potius deberent conservationem et liberationem sperare, quam ab eo, a quo facti sunt? nam qui praestitit eis, ut essent, multi melius factos servaret, si cius clementiam implorarent; tum etiam ratione potentiae eius, qui in mediis calamitatibus afflictos exilarat¹ ».

Aliam affert rationem, cur ad Deum sit configendum et quantopere id hominem deceat; v. 11 « qui docet nos super iumenta terrae et super volucres coeli erudit nos » ; — i. e. homo non debet in afflictionibus solum clamoribus et ciuilatibus indulgere, uti animalia bruta faciunt, sed utpote ratione praeditus et a Deo edoctus ostendat oportet se hisce uti; proinde alio prorsus modo se habere debet i. e. pio animo ad Deum configure. Ita Eliu Iobi clamores et ciulatus perstringit eosque, si solum doloris levandi causa sine pii ad Deum precibus funduntur, homine indignos esse censem (cf. 7, 11; 10, 4; 13, 13; loquar quodcumque mili mens suggesterit — loquar in amaritudine — non parcam ori meo etc.).

Bene S. Hier. πειρεται super sensu comparativo explicuit, ita Ag. quoque οὐαγέσι ήπειρούς τα... et Sym. διδάσκων ήπειρού τὰ κτήνητάς γῆς (mal. Del. : qui nos docet per iumenta); neque id sine acerbitate Iobi dicitur, qui ipse amicos, non bestias discant, horutus est (12, 7). Sensum bene exprimit LXX et vet. lat. : « qui separata me a quadrupedibus terrae » i. e. alio nos ordine et tramite constituit; proinde aliter nos habere debemus in doloribus atque illa.

Aliam reddit rationem, cur frusta clament v. 12 « ibi clamabunt et non exaudiet propter superbiam malorum » ; — ibi v. 9, in multitudine

1. Alii explicant de stellis lucentibus in nocte, quibus homines ad landas divinas excitantur (cf. Sa. Malv.), vel de nocturnis revelationibus etc.; parum apte.

oppressionum; ratio est, quia qui clamant, superbi sunt, insolescant, querelis tangent, arrogantia evehuntur, et ita mali (cf. Cod. W. Hirz. Zsch.). Alii trajectione quadam propter sup. m. referunt ad membrum prius (cf. Pin. Cord. Malv. Men. Tir. Vav. Del. Le Hirz) i. e. clamant malis adacti, non ex amore Dei vel pietate; ideo non audiuntur. Sed cur trajectio? cur ratio reddi censenda est, ob quam clamant? quae ratio iam descripta est v. 9. E contra, dum dicit Eliu eos non audiri, sua sponte ratio expectatur, cur non opem inveniant; neque mirum, si mali dicuntur. Nam ex v. 10 et 11 merito mali vocantur, qui Deum adeo clare eos invitantem negligunt. Superbiā in Iobo quoque et nimiam quandam gloriationem Eliu perstringere vult. Unde concludit v. 13 « non ergo frustra audit Deus et Omnipotens causas singulorum intuebitur » ; — hebr. verum iniquitatem non audit Deus et Omnipotens non respicit i. e. clamores inanes, iniquos negre exauditi neque ad illos animum advertit; unde illud frustra non audit explicari debet: vanas et inane preces (cf. Mar. Tir. Malv. III). Consentunt LXX et vet. lat. : « vana ἡχηται vult Deus non videre »; similiter Chald.

Alii magis ad latinam vocem: non sine ratione audit i. e. non fit sine causa, si audit; quos exaudit et liberat, non ex mero arbitrio sospites reddit, sed animis illorum mentibus diligenter inspectis; vel: non sine effectu audit; non est proin verum, Deum non curare hominum res (cf. Vav.), sed singulorum causas bene expendit (cf. Cord.). W. verit: « scelus est dicere: Deus non audit... » at nemo veterum ita coniunxit, sed καὶ vel ut obiectum (LXX, Chald.) vel ut adverbium (Syrus, S. Hier.) ad audit expresserunt.

Dixerat Eliu inanes et pietate destitutos clamores non audiri a Deo, sed res singulorum expendi (secundum vulg.); iam addit v. 14 « etiam cum dixis: non considerat, indicare coram illo et expecta eum » ; — i. e. etsi tibi videatur Deus res hominum et instas eorum querelas non attendere, tamen ipsi causam tuam committe, ad ipsum refer res tuas et spera in illum; indicare i. e. indica te in conspectu eius (Malv.) vel illum tamquam indicem habere desidera (Men.), illi res tuas propone (cf. Pin. Cord.), sed esto simul longanimus et patiens; spera, expecta i. e. non opus est, ut Deus statim opem ferat; oportet tamen fiducia et spe roborari et ita opem Dei praestolari. Partes hominis pii et afflitti egregie delineat Eliu et simul ad Iobi querelas 23, 8-10 respondet. Idem in hebr. etiam si dixis: non cernis eum (vel = non cernitur, scil. opem ferens), iudicium (causa, lis est) coram ipso et expecta eum i. e. suo tempore iudicabit et item iuste dirimet; etsi tunc causam differre videtur, tamen ad eius tribunal iam est proposita. Neque enim opus est, ut Deus statim impium puniat; num, si

poenam differt, censendus est scelus non scire neque vindicare? Minime sane; ita optime adiungitur v. 15 in hebr.: *et nunc, cum ira eius non poenas infert, petulantiam omnino ignorat?* i. e. quis ex poena dilata vel ex brevi illa scelestorum impunitate talia inferre audebit? Ad eundem sensum revocari debet textus *vulg.* v. 15 « *nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde* »; — i. e. ad versum antecedentem: *exspecta Deum;* neque enim statim *nunc* opus est, ut ulciscatur; habet, cur differat; neque tamen omnino negligit (cf. *Pin. Cord.*), attamen *furem,* gravissimam poemam, ultionem sumnam (*valde*) non statim infligit. Ita respondet Eliu ad Iob quælam 21, 12 (hebr.). Vel si non punit, non est concludendum: non infert iram (cf. *W. Zsch.*). Cum igitur talis sit Dei providentissimi agendi modus, concludit Iobi querelas esse inaniter et absque debita rerum divinarum scientia prolatas; v. 16 « *ergo Iob frustra aperit os suum et absque scientia verba multiplicat;* » — *os dilatat ut clamores inconditos perstringat Iobique audaciam vituperet;* וְרַבָּה verba multa eaque molesta et onerosa dicit, quibus Iobus contra Deum conquestus sit.

Sunt qui v. 15 ut protasis arcte ad v. 16 ut apodosin adiungant: at nunc cum parum animadverteret ira eius ignoretque peccatorum multitudinem (— ita enim rabbini ex chaldaico וְרַבָּה explicant — cf. *Malb. I. Cod. Ros.*), Iobus temere aperit os suum; at cum Eliu in hac parte brevibus incisis ut solet, quae omnino conformata sunt ad animi commotionem et indignationem, tam longa periodus a reliqua oratione nimis distat et praesertim in fine sermonis vehementiae affectuum non est accommodata.

QUARTUS SERMONE AB ELIU HABITUS. CAP. 36. 37.

Arg. — Prooemio praemissio de rei quam tractaturus est gravitate, denuo inculcat Deum agere provide, a scelestis poenas exigere, iustis autem gloriam tribuere (36, 1-7). Tribulationibus etiam impios erudire studet — bene cum iis agitur, si resipiscant! — et innocentes salutariter servat et docet (36, 8-15). Unde spes pro Iob; quare viam delineat, qua possit e malis emergere, describens, qua animi compositione debeat aerumnas tolerare (36, 16-21). Ad quam animi dispositionem et humilem submissionem ut eum inducat, incipit Dei maiestatem ac sublimitatem multis commendare, quae inter alia pluvias, nubibus, tempestatis praecclare cernuntur (36, 22-33). Dum Eliu talia

1. ἔνατος λέγεται οὐδὲν LXX et Hier. = γάρ τινα Syrus γάρ τινα veritatem; communiter explicant ex arabico: *stultitia, arrogantia* (cf. *W. Hirz. Del. Le Hir.*, *stutitiam Malb. V.*

monet, iam turbo ille incipit ingravere, in quo postmodum Deus appetit: auditur scil. tonitru, fulgor micat; quare Eliu tale potentiae divinae documentum effert, eiusque et nivis et imbrum et frigoris munus et utilitatem describit, in quibus omnibus Dei maiestas reluet (37, 1-13). Hace ut Iobus attenta mente consideret, monet; et quo efficacius divinam celsitudinem, cui humilis submissio debeat, Iobi animo imprimat, cum ironicis interrogacionibus de rerum natura et mundi dispositione exagit, quo Deo eiusque operibus prorsus imparem esse agnoscat cique se humilietur subdat (37, 14-24).

Ultima haec descriptio divinae celsitudinis magnificentissima est et prorsus apta, quia animus maxima Dei reverentia et summa sui ipsius vilitate imbnatur. Ad quem sensum mirifice valent interrogaciones illae ab Eliu propositae. Quam pæclare haec ab Eliu fiant et quantopere ad Iobi animum excolandum apta sint, inde quam maxime ostenditur, quia *Deus apparet* (cap. 38) *seriem ab Eliu inceptam omnino prosequitur* idemque arguendi genus multis promovet. Hoc unum satis esse debet, ut quo ordine et quo valore Eliu oratio consistat, luce clariori pateat. Ita Iobus ad humilem illam sui agnitionem adducitur, cui palma a Domino attribuatur. Sed haec extrema sunt. Iam in priore orationis parte Eliu pæclare tradit documenta. Accuratus enim despectet; qua re notio illa angusta trium interlocutorum de divina iustitia corrigitur et Iobi inquisitioni de arcani sapientiae divinae consiliis satisfiat. Deinde cum describat, quomodo Iobus aerumnas suscipere debeat, simul docet, quae in Iobo ad summam virtutis laudem desiderantur, eiusque animam ad divinam manifestationem pæparat. Ita dum ex Eliu disceptatione et vera divinæ administrationis notio eluet et viri perfecti imago omni detracta umbra omnique pulvere absterso absorbitur et splendescit. — Quare haec quoque Eliu oratio ad duplicom scopum, quem s. auctorem prosequi in Eliu persona supra diximus, facta est et nata.

a) *Deum agere provide* 36, 1-7.

Eliu longiori sermone prooemium praemittit, quo mentes ad novam quandam audiendi alacritatem excitet. Quare rem gravissimam et maximam se dictum profitetur; v. 4 « *Addens quoque Eliu haec locutus est: v. 2 sustine me paululum et indicabo tibi, adhuc enim habeo quod pro Deo loguar;* » — hebr. *adhuc pro Deo verba.* Sermo Eliu aramaismis est tintus¹. S. auctor cum ipso sermonis

1. Ita בְּנֵי בְּנֵי בְּנֵי cf. 32, 6, 10. indicate, docere.

colore ab aliorum familia et genere alienum describit, sicut et rerum divinarum scientia ab iis alienus est. Consulto id fieri, quis dubitet? uti consulto *iunior* inducitur. Divina enim revelatio neque certae aetati negre uni familiae seu stirpi adstringitur, sed spiritus spirat, ubi vult. Unde putidi sunt viri illi critici, qui propter colorum sermonum Eliu eos auctori reliqui libri abiudicando esse velint.

Promittit, se profundam et alte petitam doctrinam traditurum v. 3 « *repetam scientiam meam a principio et operatorem meum probabo inustum* »; — hebr. *a longinquu* i. e. paulo altius repetam, ex remotoribus, sed necessariis principiis pervincam atque ex ipsis naturae et creationis operibus probabo, nihil a Deo sine summa aequitate atque ratione constitui (*Pin.*, sim. *Mor. Men. Le Hir*); idem fero *Del. Zsch.* ex amplissimo scil. naturae et rerum gestarum penu. *W.* ad longe remotum scil. ad Deum elevabo scientiam meam — sed coactus, neque haec Dei appellatio est in usu positiva; hebr. *et factori meo tribuan iustitiam*, i. e. eius iustitiam omni ex parte vindicabo ab omni accusationis umbra, quam Iobus ei obolvit.

Dein sollemniter testatur, se sincere et veraciter loqui et non docere nisi vera; v. 4 « *vere enim absque mendacio sermones mei et perfecta scientia probabitur tibi* »; — hebr. *perfectus scientiis tecum*, scil. loquitur, is scil. qui integer est et quae vera cognoscit vere loquitur. Apte de rei gravitate, de sua sinceritate et rerum scientia praefatur, quae tria ad animorum attentionem maxime valent.

Mirum est, quot verborum aculeis *S. Greg.* etiam hoc prooemium exigit, accusans Eliu arrogantiae, superbiae (se magis ostendere studet quam Dei facta praedicare), loquacitatis, simulationis (dum praetendant pro Deo loqui, ut arrogantiam suam aliquo velamine palliat) etc. Approbat id *Cord.*, melius vidit *Phil.* : « in hoc quarto sermone de singulari iustitia Domini profundum nimium et copioso sermone prosequitur, ubi multa arcana in obscuro sacramentorum recondita et longe remota mysteria dicere videtur ». Bene etiam *Pin.* : « si unquam eloquens visus est Eliu, nunc scipio eloquitor et sapientior est ». « *Scientiae celsitudinem* » ei etiam *S. Greg.* concedit, qui miratur, quod « postquam inflatas animi cogitationes per verba elationis exhalavit », nunc vera et sublimia subdit.

Et primo quidem Deum celsissimum, potentissimum praedicat, qui non dignatur rerum humanarum curam agere. Ita in hebr. v. 5 en. *Deus est potens, et non repudiat potens virtute cordis* i. e. neminem despicit, negligit, abiicit — ita refutat verba Iobii (10, 3 etc.), qui agnita divina potentia aeriter conquestus est, se non admitti a Deo ad ius suum prosequendum, Deum non inveniri ab ipso (23, 8) etc. Effert hanc divinam benignitatem ex eo, quod Deus potens sit virtute intelligentiae et voluntatis, *cordis*, quod totius vitae intellec-

tualis centrum et sedem dicit. Textui hebr. etiam *Chald.* et *Syrus* suffragium ferunt et certe optime ab hac sententia Eliu orditur. Obscurius est quod expressit¹ *S. Hier.* v. 5 « *Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens* »; — i. e. ex invidia vel quasi sibi metuat ab ipsis, potentes non abiicit, sed punit in potentibus impietatem (cf. *Est. Cord. Pin.*).

Iam explicat dupli ratione, quomodo Deus non repudiet vel negligat res humanas v. 6 « *sed non salvat impios et iudicium pauperibus tribuit* »; — hebr. *non vivere* (florere) *sinit impium*; i. e. impius poenam non effugiet; afflictis vero causam adjudicabit. Hos afflictos esse iustos iniuste oppressos et usus vocis כְּבִין suadet et v. sequens ostendit. Describit enim, in quantum Deus honori et prosperitatibus, qui vi opprimuntur, consulturus sit v. 7 « *non auferit a iusto oculos suos et reges in solio collocat in perpetuum et illi eriguntur* »; — clare in hebr. et *cum regibus in solio eos collocat*. A iusto oculos non averit, i. e. tenera cura et assidua vigilancia eos custodit, oculi eius sunt super instum — hac sententia iam multas Iobi querelae excludent, quasi Deus ipsi factus sit inimicus, versus sit in crudelem etc. Iobus, ait Eliu, innocentia sibi conscientis non debuit ita loqui, non debuit insinuare, quasi Deus unquam iustum odio haberet. Praeclera verborum Iobi correctio! Immo Deus iustos afflictos saepe ultra omnem expectationem exaltat; occurrit hic exemplum Joseph, qui e carcere revera ad solium est ad diuturnam felicitatem evectus. Ita Eliu solatur Iobum afflictum. Quantum Eliu doctrina distat a sententia aliorum? Illi non agnoscere volunt nisi impios afflictos; ipse Iobus ignorare videtur etiam iustum aerumnis subici; Eliu aperte et palam profitetur, iustos affligi, immo secundum divinam providentiam ex acerumnarum profunditate eos evehi ad sublimem dignitatem; illos aerumnis quasi praeparari, quibus summa et perennis dignitas tuto creditur. Ad huius rei illustrissimum exemplar alludit ad sortem eius, qui iniuste accusatus, dum in carcere conclusus, ab ingratibus hominibus neglectus certe afflito iusto solatio et doctrinae esse debet (cf. Gen. cap. 39-42). Hanc de calamitatibus doctrinam bene amplificat, dum in subsequentibus ipsis ipsis iis a Deo eruditiri docet. Tantum igitur Eliu ab areta interlocutorum sententia abest et tantum luminis et profectus afferit disputationibus antea habitis! Mirandus etiam hoc capite virorum criticorum stupor, qui Eliu orationes a libro Iob abesse debere serio affirmant.

1. Au pro * legit י = ככין?

b) Deum ope tribulationum homines erudire 36, 8-15.

Iam quo facilius persuadeat, Deum non auferre ab iusto oculos, Dei agendi rationem in immittendis calamitatibus describit; v. 8 « *Et si fuerint in catenis et vinciantur funibus paupertatis, v. 9 indicabit eis opera eorum et sceleris eorum, quia violenti erant* »; — distinctius in hebr. et si *vinceti in catenis adstringuntur in funibus miseriae, indicabit eis opus eorum, et sceleris eorum, quia insolentes erant*; non esse de iustis sermo (id quod *W. Del. Zsch. Hitz.* volunt), patet ex v. 9 et ex sceleribus et arroganti superbia, de quibus ope miseriae edocentur; ergo impios ob oculos habet, hosque ait funibus miseriae adstrictos ad sui ipsorum suorumque criminum agnitionem adduci et praeprimis superbiae admoneri (cf. *Pin. Cord. Sa. Men.*), quare *Chald.* bene v. 8 *impii* textui addit. Hanc vero eruditionem porro exponit v. 10 « *reverberabit quoque aurem eorum ut corripiat, et loquetur ut revertantur ab iniunctitate* »; — hebr. et *aperiet aurem eorum disciplinae* i. e. aurem quasi tectam et occlusam reteget, ut percipiant; proinde intellectum, conscientiam illustrat, voluntatem impellit, ut velint amplecti *disciplinam* i. e. timorem Dei, vitam morigeram et Dei mandatis et vereas sapientiae inhaerentem (cf. Prov. 1, 8, 29; 3, 11 seq., 4, 13; 5, 12; 15, 33 etc.), eosque efficaciter adhortatur, ut revertantur a malo. Talis igitur infortunii est fructus; bene *Cord.* : « *pingit hic Elius officium divinum bonitatis, quae impios inspirationibus instruit, emollit, terret, allicit... suppliciis purgat et recludit aures, ad quas cum virtutis tum perversa doctrina obstructus erat aditus vereae disciplinae.* Cuius rei multa in libro Iudicum exempla existant, que saepe narrantur filii Israel abducti, a Deo miseris et aerumnis fuisse revocati ». Quantum haec Elius doctrina praeceps illi interlocutorum, qui unice *vindicem* Deum agnoscent! Deus punxit impios, ut ad salutem adducat; quare bene cum iis agitur, si obsecundent; v. 11 « *si audierint et observeverint, complebunt dies suos in bono et annos suos in gloria* »; — lege hebr. et *servierint*²... scilicet Deo, doctrinam opere compleverint et annos in deliciis; et contra v. 12 « *si autem non audierint, transibunt per gloriam et consumentur in stultitia* »; — i. e. ruunt in telum (cf. hebr. 33, 18) et expirant in insipientia, in suis peccatis, quae eodem modo *stultitia*, mendaciam dicuntur, quo *virtus sapientia*, veritas. Et certe, si quis peccati naturam, indolem, effectus, malitiam considerat, quae

1. Eliphaz 5, 17 idem quidem tangit, at adeo furfum, ut nullum in eo ponat momentum.
2. Id verbum *B.* elicet; at prostat apud *Chald. Syrum, LXX, Theod.* et *S. Hier.*, neque ad meram glossam necessarium allegatur, si *emphasis* consideratur.

maior *stultitia* ab homine committi potest, qui Dei creatoris et iudicis memoriam et fidem non plane abiecerit?

Cur demum obstinati illi in miseriis pereant, declarat v. 13 « *simulatores et callidi provocant iram Dei, neque clamabunt, cum vineti fuerint; v. 14 morietur in tempestate anima eorum et vita eorum inter effeminatos* »; — notata dignum, quanto per Eliu primo loco *fines medicinales* poenarum effert; qui si culpa impiorum effectu frustrenatur, tum demum vindicta et poena sententia ruinae obici inculeat. In hebr. *impii corde iram concipiunt, neque clamant* (ad Deum), *si eos vinxerit; morietur in inventute*¹ (in vita vigore) *anima eorum et vita eorum aequa ac effeminata* (pereant cum opprobrio et morte turpi atque immatura) i. e. aerumnis ad furorem contra Deum stimulantur, neque Deum supplices audeant; quare demum, qui poenis corrigi nolunt, turpiter intrevent cum omnium contemptu. *מְנַתָּה* scorta sunt mascula] sceleri atque libidini devota in honorem numinum impurissimorum Phoenicum Syrorumque Baal v. g. et Astartes (cf. Deut. 23, 18. 3 Reg. 14, 24; 15, 12; 22, 47), cinaedi (cf. *Pin.*)

Quodsi Deus tales fines prosequitur in impiorum affligendis, num dici poterit minus benignus et benevolus in pios? Minime; argumentum est a fortiori et potiori; v. 15 « *eripiet de angustia sua pauperem et revelabit in tribulatione aurem eius*² »; — ipso verborum sono cognato (*מִלְאָה* liberare, *מֵאָה* angustia) nexum, qui adsit inter aerumnas et manus emolumendum, exprimere voluit s. auctor; insuper verte hebr. *בְּ* per (Beth instrumentale) : *liberat pium afflictum per aerumnam et aperit aurem eius per oppressionem* (cf. *W. Hirz. Del. Hitz. Zsch. P. Le Hir*); quare in textu hebr. aperte dicit Eliu ope tribulationum salutem, divinam eruditionem suscipi (cf. 33, 17. 18. 30).

c) Quo animo igitur calamitates subire oporteat 36, 16-21.

Quae cum sit benevolia Dei agendi ratio, certe Iobus innocens magnam maioris emolumenti spem concipiatur oportet. Quare Eliu nunc totus in eo est, ut Iobi animum, ea doctrina institutum, a pristina illa acerbitate emolliat et ad eos sensus traducat, quibus par fiat maiori illi bono accipiendo. Bene incipit ostendere, Deum beneficium

1. S. Hier. *מְנַתָּה* verit h. l. ex etymologia *מְנַתָּה* *excutere* cf. 33, 23 — in Ps. 87, 16 eadem vox rite *timentus* transfertur. LXX et *vet. lat.* « *moriatur in inventute anima eorum* ». Coniecit *Mar.* forte in textu lat. *intempestive esse legendum*.

2. *מְנַתָּה* ille est, qui pie sustinet; instus, qui opprimitur; quare a LXX quandoque *מְנַתָּה*; *mittit, mansuetus redditur*.

illas calamitates in bonum Iobi immisisse, quibus ad maiora bona promovatur; v. 16 « *Igitur salvabit te de ore angusto latissime et non habente fundamentum subter se; requies autem mensae tuae erit plena pinguedine* »; — i. e. de fauibus angustiae, quibus iam quasi devoratus es; istud barathrum ingentis quasi profunditatis non habet fundum, quo consistere possis, sed per te solum penitus demergereris (cf. *Men. Tir. Cord.*); sedebis ad mensam placida quiete bonis omnibus abundantem; ita maiorem Dei favorem, quem obtenturus est, *imagine* vitae placidæ et bonis incundæ depingit. Hebr. ita: *et te quoque avertit* (cf. 2 Chron. 18, 31) *ex ore angustiae in amplum spatum*¹ *et non est coarctatio sub eo* (i. e. ubi iam non est coarctatio) *et descensus mensae tuae* (id quod in mensam tuam coelitus descendit) *est plenus pinguedine* (cf. *Male. Mar. Cod. W.*), cf. educere in latitudinem, aliqui dilatare (Ps. 4, 2; 17, 20, 37; 147, 5; 118, 43), mensam parare Ps. 22, 5.

Iam monet, ne grafram hanc a Deo oblatam acerbitate sua et moribus trucibus repudiet; quare leviter minas insinuat; ita v. 17 ex hebr. *sententia impii impleris? sententia et iudicium cohaerentib* i. e. si te impleveris sententia illa, qua impii afflicti de Deo iudicant, tunc haec sententia necessario attrahet iudicium Dei condemnatorium, illud scil. quod impios maneri dictum est (v. 12-14). Ita iuremerito *W. Del. Hirz. Hitz. Zsch. P. Le Hir* (et partimiam *Mar. Cod. Mal. I. III.*), sed ita, ut in priore membro δέ si suppletant. In eundem sensum accipiendus est vulg. textus v. 17 « *causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies* »; — *Pin.*: « ille videtur simplex et germanus explicatus, ut dicat Eliu Iobum sic suam causam apud Deum egisse atque dixisse, ut impii solent, complendo aures iudicis iniquis querimonis, impatiencia accepti supplicii, criminatione divinae providentiae »; ita quidem sententia est nimis dura in Iobum; at erit temperanda ex hebr., ut explicemus vel *interrogative* vel *conditionate*: si de causa tua quasi impius sentis et contra Deum insurgis, secundum tui oris sententiam Deus te iudicabit.

Hunc animi exulcerati sensum, quem nonnunquam præ se tuli Iobus, ut deponat, graviter hortatur v. 18 in hebr. *nam ne ira te avertat* (ne te incite) *ad complosionem* (i. e. illusionem, ut scil. Deo insultes) *et multitudine pretiū* (propitiationis et redemptionis) *ne te deprimat* i. e. Deus vult te *avertire* ex fauibus angustiae; sed cave, ne ex tua parte ira et impatiencia tua te *avertat* ad iniurias Deo audacioribus clamoribus irrogandas; dein consolationis causa addit: magnum

1. B. scribi vult *lirevacha.*

utique est preium quod solvere debes; aerumnæ tuae, quibus ad meliora te Deus promovere vult (cf. 33, 17. 18. 30; 36, 15. 16), maxima sane sunt; at macte animo: ne animo cadas; ne haec magnitudo te in errorem abducat; quo maius est pretium, eo pretiosior erit res, quam lucratus est (cf. *W. Del. Zsch. P.*). Hic sensus et a verbis offertur et ad Eliu doctrinam aptissimus est, neque minus ad contextum: minis ostensis (v. 17) num cohortationem addit, docens, quid vitare Iobus debeat; simul ipso loquendi modo concedens Iobum gravissima pati, commiserationis affectum patefacit Iobumque erigit magno illo hono proposito, quod emi possit tribulatio-nibus⁴.

Textus hebr. etiam faciem pæferre debet versioni *vulg.* v. 18 « *non te ergo supereris ira, ut aliquem opprimas; nec multitudine donorum inclinet te* »; — i. e. ne cedas affectui indignationis, ita ut furas contra alium (Deum) et in convicia prorumpas; vel forte melius: ne ita irascaris, ut *aliquem* (indefinitum dictum est, sed subintellige *te ipsum*)² ad exitum adducas; neque multitudine donorum, quibus bona illa ex aerumnæ oritura tibi emere debes, te deiciat; ne censes tuum λύτρον quod solvere debes esse nimis grave ac molestum!

Ei admonitioni affinis est haec: v. 19 in hebr. *nam constituet (te) clamor tuus absque tribulatione et omnes conatus roboris?* i. e. num clamores, quos omni conatu edis, putas tibi salutem et liberationem afferre posse?³. Ad eundem sensum facile accommodatur *vulg.* v. 19 « *depone magnitudinem tuam absque tribulatione et omnes robustos fortitudine* »; — i. e. depone tumorem, insolentiam, fastum; animi affectus truces compesce, ita ut ad illos comprimendos non ulteriore et maiore tribulatione sis agendum; vel *et antequam novis a Deo afflictionibus vel invitus humilietur et in ordinem redigatur* » (*Cord. Men. Tir. Pin.*), et ad alterum membrum iam scribit *Phil.*: « *omnes motus depone fortitudine superbiae roboratos* », et consentit *Pin.*

Allorum explications alii acceptio voci ψωζειν et γένειον innituntur; illam enim explicant vel *salutem*, *prosperitatem* (*W.* — at gratuilo prorsus assu-

4. Quod alii volunt: non effugies flagellum ullis datis numeribus, sacrificiis opiniis — *Cod. Hirz. Hitz. Le Hir* neque ad contextum, neque ad Iob conditionem congruum est, utpote qui sit fortunis omnibus spoliatus.

2. Et revera scholion antiquum legitur adscriptum ad aliquem *temetipsum*; cf. *S. Hier. div. bibl. Migne t. 28 c. 1115.*

3. Ita ψωζειν *clamor* cf. 30, 24 (hebr.) a γένειον clamare 35, 9. 43 et al.); ut sit idem ac

γένειον Ps. 5, 3 et vox usitatione γένειον (cf. *Fürst L. Del. Zsch. P.*) et ita iam *Chald.* intellexit; γένειον ή ipsa punctatione monetur γένειον *angustia* esse intelligendum; et de phrasim. 4, 21; 34, 20 (hebr.).

mit vocem adhiberi pro **וְעַמָּקָה** vel *opes, divitias* (cf. 34, 19); haec vero = **וְעַמָּקָה** explanari debere vel posse opinantur, unde vertunt: num sufficient opes tuae? non aurum neque omnes facultates divitiarum (cf. *Hitz.*), vel: num aestimabit opes tuas? etc. (cf. *Mar. Cod. Malv. Hitz. Le Hir.*) Sed haec explanatio corruat necesse est cum illa, quam ad v. 18 reiecinus. Et certe, perquam absurdum est Eliu ita loqui ad Iobum bonis cunctis spoliatum.

Ex hac adhortatione consequitur alia: ne scil. impotenti desiderio ita anhelet ad noctem mortis et ad umbram inferorum (cf. 3, 14 et seq. 20; 10, 18; 17, 13); v. 20 in hebr. *ne appetas noctem* (ne anheles noctem), *quae auferit populos* et *sede sua* (cf. *Mar. Cod. Hitz. Del. P.*)¹. Textus hebr. est satius obscurus, sed iam fulcitur versione LXX **τοι ἀναβίνει λαός αὐτοῦ**, *Theod. Sym.* (**ἀπαντάνει λαός εἰπε τόπους αὐτῶν**) et versione *S. Hier.* v. 20 « *ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis;* — versus est mire vexatus et in omnem partem versatus (cf. *Pin.*), qui recenset tres expositiones « minus idoneas », duas alias « non omnino simplices », duas « non valde cohaerentes »; falsa est certa expositio illa, quam voces latinae aliquibus imposuerunt « ne velis nimis dormire » (*S. Thom.*); nam somnolentia periculum certe aberat a Iobis diris doloribus cruciati; insuper cf. 7, 3. 14. Unde etiam h. l. valet, quod saepe iam advertere licuit: ut versio latina *rite* intelligatur, et texta originali, unde desumpta est, aestimanda est; quare explicamus: ne noctem illam desiderio tibi quasi attrahas, ne noctem appetas, ad quam ingreduntur populi successione non interrupta (populi pro populis = Volk um Volk? vel pro se quisque?). Concludit, ne perseveret in tali animi exacerbata dispositione; v. 21 « *cave ne declines ad iniquitatem; hanc enim coepisti sequi post misericoriam;* — i. e. a *miseria* (hebr.) i. e. a tempore miseriae, ex quo es in afflictione, audacia quadam et insolentia peccasti (cf. 33, 8. 42; 34, 5 et seq. 37)².

Eliu igitur Iobum graviter adhortatur, ut ab animo amarulento quem conceperat, recedat, ut consilio Dei qui bona ex afflictione intendit, considerato cum spe ac fiducia divinæ providentiae acquiescat.

1. Concipiunt scil. **לִבְנֵי** infiu. hiphil per syncopen eodem significatu quo Ps. 102, 25; ali: ubi populi abeunt sub se i. e. in locum snum (*Malv.*); ubi populi succedunt in locum alliorum (? *W.*); ubi populi tolluntur e loco suo (*Zech.*); ne desideres illic ascendere, sub quo populi sunt (*Hitz.* — id satis obscurum, neque ad verba accommodatum).

2. Bene igitur *S. Hier.* 12 h. l. *post* verit, cum saepissime haec particula de tempore usurpetur, *ex quo* aliquid flet; nam quod illi vertunt: iniquitatem elegisti *prae* miseria i. e. magis amas iniquitatem quam afflictionem (cf. *W. Hitz.*), languidum est neque ad rem; si sensum comparativum omnino retinere voleris, verba *prae* *submissione* vel *prae* *humilitate* (cf. *Del. Zech. Hitz. P.*), quae significatio utique ab **וְעַמָּקָה** non absit.

Hac monitione s. auctor dura illa, quae in Iobi verbis nonnunquam inesse videri possunt, emollit et emendat.

d) Dei maiestas extollitur 36, 22-33.

Eliu et doctrinam praeclarum proponit et in arte animos tractandi et inflectendi non parum excellit. Id iam v. 16-21 ostenditur. Praecarius in subsequentibus eluet. Solatus erat Iobum, commiserationem ostenderat, ad animi submissionem praeclarum Dei bono proposito adhortatus erat. Iam quo hanc submissionem faciliorem reddit et suaviorem, qualis sit Deus, quam magnificus, potens, benignus, sapiens, sublimi prorsus eloquentia prosequitur. Ita nobiles excitat animi sensus fidei, amoris, admirationis *talis* Dei: quibus praecipientibus quis tali Dei se plene ac plane tradere renuet? quis non submissio nem ambibus manibus amplectetur?

Unde ad animum inflectendum arguit v. 22 « *Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua et nullus ei similis in legislatoribus* »; — hebr. *quis sicut ipse doctor?* i. e. cur dubitas vel cunctaris tali te doctori ex integrō tradere? Primo generali sententia Dei sublimitatem in potentia et sapientiam eamque communicandi studium ac voluntatem proponit — utrumque enim includit in ultimo membro — dein haec per singula enucleatius evolvit. Incipit a Dei sublimitate; v. 23 « *quis poterit scrutari vias eius aut quis potest ei dicere: operatus es iniquitatem?* »? — hebr. *quis ei praeccepit viam suam* i. e. quis potest Deo praescibere, quali ratione et via uti, agere debeat (cf. 34, 43), aut dicere: *perverte agis?* Quam audax, si homuncio Deum sublimem crisi subiicie velit! Aptissime monet Eliu hominem ad laudem Creatoris esse vocatum; ita in hebr. v. 24 *memento, ut extollas opus eius, quod cecinerunt viri* i. e. id tuum esse memento, non ut accuses, sed ut magnifices Dei opus; quod quo alacrius praestet, seriem illam et concentum virorum sanctorum effert, qui per saeculorum decursum laudes Dei cecinerunt; eorum choro ut voce et animo se iungat, horatur. Praeclarum sane monendi et movendi ratio!¹

In vulg. v. 24 « *memento, quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri* »; — « *urget Iobum, ut recordetur se modici captus esse, ignorareque mira Dei facta, virosque antiquiores non sic egisse, ut opera*

1. Similiter hebr. expresserunt LXX et *vet. lat.* « *memento, quod magna sunt opera eius* »; similiter *Syrus* et *omnino Chalda.*; ita intellexerunt *Mar. Matu. Cod. Vav.* etc. et ita vox (aram.) **אֲמֹנוּ** omnino exigit. Versionem *vulgatae* inde tamen facile explicare possumus, quod *S. Hier.* hanc vocem cum **אֲמֹנוּ errare** per errorem commutaverit.